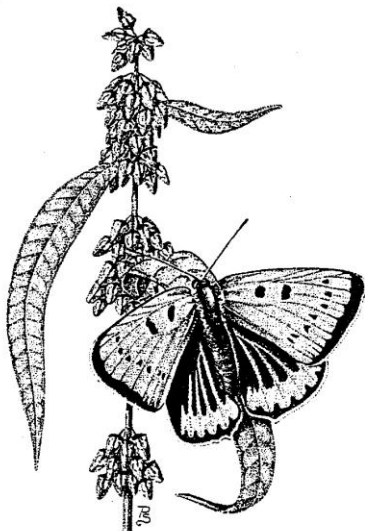


15^e jaargang
oktober 2011

Flinterwille



Vlinderwerkgroep Friesland

Afdeling Noord van de
Nederlandse Entomologische Vereniging

VOORWOORD

Beste lezers,

Niet alleen de vakantiegangers hadden deze zomer alle reden om te klagen over het slechte weer in Nederland, ook voor de vlinderliefhebber verliep een groot deel van de zomer in mineur. En hoewel we op het moment dat ik dit schrijf profiteren van een mooie nazomerweek, heb ik het gevoel dat de mooie vlinderdagen op de vingers van een hand waren te tellen. Dat had ook zijn weerslag op onze excursies: ze moesten worden afgelast, uitgesteld of halverwege worden afgebroken. Alleen de middagexcursie in de Lindevallei kon gewoon volgens plan doorgang vinden, bijna alle avondexcursies vielen letterlijk in het water. Desondanks kunt u toch nog een drietal excursieverslagen in deze Flinterwille terugvinden. In het artikel van Gerrit Tuinstra kunt u lezen of dit jaar voor de nachtvlinders ook zo ongunstig was of dat het misschien toch nog wat meevalt. In elk geval hebben we hier in Hemrik de nachtvlinderlamp maar weinig in stelling kunnen brengen.

We hebben ook weer de datum vastgesteld voor onze jaarlijkse determinatiedag. Iedereen is weer van harte welkom hier in Hemrik op zaterdag 14 januari 2012 vanaf 11.00 uur om, met de hulp van anderen en aanwezige literatuur, moeilijke soorten, geprepareerd of op foto, op naam te brengen. Een beamer is aanwezig, evenals soep en broodjes. Ook voor de vele macro-fotografen onder ons is er alle gelegenheid ervaringen en tips uit te wisselen.

We kunnen onze contributie nog steeds houden op het zeer lage bedrag van €5, ondanks de kosten van Flinterwille en porto, maar een voorwaarde is wel dat iedereen zijn lidmaatschapsgeld op tijd betaald. Vandaar mijn oproep om nog even te kijken of dat in orde is.

In het midden van deze Flinterwille (en daardoor eenvoudig uit te nemen) vindt u de meest recente ledenlijst van de vlinderwerkgroep Friesland.

We hebben voor de najaarsbijeenkomst weer een programma vastgesteld, waarbij de inbreng van de leden zeer welkom is en waar in een aantal presentaties zowel dag- als nachtvlinders aan bod komen.

Graag tot 13 oktober in de Fûgelhelling!

Siep Sinnema

INHOUD

Voorwoord		pag.	1
Inhoud			2
Aankondiging najaarsbijeenkomst			3
Verslag voorjaarsbijeenkomst 2011	Gerard Bergsma		4
Verslag excursie Lindevallei 9 juli 2011	Gerrit Tuinstra		8
Verslag excursie Fochtelooërveen 16 juli 2011	Siep Sinnema		9
Verslag excursie Appelscha 20 augustus 2011	Siep Sinnema		11
2011: een slecht nachtvlinderseizoen?	Gerrit Tuinstra		13
Nationale Nachtvlindernacht 2011	Siep Sinnema		19
De onvoorspelbare wereld van de Veenhooibeestjes	Judith Bouma		22
Macro-nachtvlinderwaarnemingen in het Easterskar bij Sintjohannesga, situatie eind 2011	Wiebe Poppe		24
Natuurramp treft het Fochtelooërveen	Judith Bouma		25
Bijengelezen	Siep Sinnema		28
Ledenmutaties			28
Belangrijke data			29

Aankondiging najaarsbijeenkomst

Hierbij nodigen wij u uit voor de najaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland op **donderdagavond 13 oktober 2011** in de Fûgelhelling, De Feart 1 te Ureterp. **Aanvangstijd: 20.00 uur.**

De agenda van deze avond is als volgt:

1. Opening.
2. Verslag voorjaarsbijeenkomst.
3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.
4. Ervaringen/mededelingen/eigen inbreng van en door leden.
U kunt allerlei zaken meenemen, zoals vind- en kweekmateriaal, foto's, dia's, boeken, cd's, dvd's, usb-sticks met vlinderbeelden etc. en daar iets over vertellen, of vragen over stellen.
5. Siep Sinnema: Resultaten tuinvlindertelling 5-6-7 augustus 2011.
6. Pauze.
7. John Boosman: Negen jaar onderzoek Citroenvlinder.
8. Hans Bijl: Vlinderen in de 'Lauzits', een gebied op de grens van voormalig Oost-Duitsland en Polen.
9. Rondvraag.
10. Sluiting.

Attentiepunten:

- Als u dia's, cd's, dvd's, of usb-sticks hebt meegenomen, verzoeken wij u dit voorafgaande aan de bijeenkomst bij de secretaris of de voorzitter te melden.
- Contributie (€ 5,00 per jaar) kan worden voldaan bij onze penningmeester, Luut de Zee. Overmaken kan ook naar gironummer 7223259 ten name van L. de Zee te Joure.
- Ingevulde waarnemingsformulieren kunt u zoals gebruikelijk inleveren bij Jannie Sinnema.
- Indien u over een computer beschikt, dan verzoeken wij u vriendelijk de gegevens in Excel in te voeren en het bestand ten behoeve van de vlinderdatabase Friesland te mailen aan Siep & Jannie Sinnema, e-mailadres: **s.g.sinnema@orange.nl**
Voor de excel-file (opmaakprofiel) kunt u zich wenden tot Siep Sinnema, die dit in een bestandje naar u toe kan mailen.
- Wanneer u een (nieuw) e-mailadres hebt, verzoeken wij u deze op de presentielijst te vermelden, zodat wij u in voorkomende gevallen berichten kunnen sturen.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Friesland.

Gerard Bergsma - secretaris.

De voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op donderdag 14 april 2011 ('s avonds) in de Fûgelhelling te Ureterp. Aanwezig waren 20 leden.

1. Voorzitter Siep Sinnema opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom

Afgemeld hebben zich: Henk Hunneman, Johan Meijer, Hans Bijl, Kees Smit en Anja Kerkhof.

Siep deelt mee, dat de eerste vondst van de rups van *Thaumetopoea processionea* (eikenprocessierups) uit Friesland is gemeld.

2. Verslag jubileumbijeenkomst 2010.

Er zijn geen opmerkingen over de inhoud.

3. Algemene mededelingen en ingekomen stukken.

De ingekomen stukken worden voorgelezen door de secretaris. Het bestuur ontving een tweetal boeken: van de Vlinderstichting *Ruimte voor Insecten (Een nieuwe visie op insectenbescherming)* van auteur Frits Bink en van de stichting *Tinea Identification Keys to the Microlepidoptera of The Netherlands* door Joop Kuchlein en Leo Bot.

Er zijn nieuwe ledenlijsten per 1 maart 2011. Verder zijn er geen mededelingen.

4. Ervaringen, mededelingen, inbreng van en door leden.

-Andy Saunders: in 2010 had hij 6 x *Orthosia populeti* (populierenvoorjaarsuil) en nu had hij weer twee exemplaren van deze soort. Helaas heeft de Gemeente alle populieren in St. Nicolaasga verwijderd.

- Gerrit Tuinstra: had tijdens een licht- en smeersessie al zo'n 1000 nachtvlinders (verdeeld over 10 soorten) waargenomen. In de Weerribben: Oranjetipje, Bont zanddoogje, Boomblauwtje.

- Abel en Fransisca Jagersma hebben diverse dagvlindersoorten gezien plus *Xylocampa areola* (kamperfoelie-uil).

-Willem de Jong: diverse dagvlinders gezien.

- John Boosman: tot nu toe 84 dagvlinders geteld, verdeeld over tien soorten.

-Wiebe Poppe: de teller voor het Oosterschar staat nu op 234 soorten macro-nachtvlinders; nieuw zijn *Lycophotia porphyrea* (granietuil), *Nonagria typhae* (lisdoddeboorder), *Chiasmia clathrata* (Klaverspanner).

- Saskia Hoornveld: op 8 maart de Gehakelde aurelia in de Meenthe gezien.

-Aukje Hoornveld: Oranjetipje gezien plus *Tyria jacobaeae* (sint-jacobsvlinder) in haar tuin.

- Heert Hein Kuipers: Daggauwoog plus Klein koolwitje.

- Reinie Piersma: in het Reestdal te Overijssel: diverse dagvlinders plus *Lythria cruentaria* (zuringspanner). In het Fochteloërveen: *Saturnia pavonia* (nachtpauwoog).
- Marten Hunneman: diverse soorten dagvlinders gezien.
- Grietje de Lange: in haar omgeving (Ooltgensplaat): Groot koolwitje, Klein geaderd witje, Kleine vuurvliinder.
- Jannie Sinnema: meldt dat Anja Kerkhof al een Kleine vuurvliinder heeft gezien. Zijzelf heeft tijdens een wandeling naar Veenhuizen diverse soorten dagvlinders waargenomen. Vorig jaar heeft ze veel Aardbeivlinders in het Wijnjeterperschar gezien. Nu heeft ze in april weer de eerste soortgerichte monitoring naar de Aardbeivliinder uitgevoerd. Helaas nu nog een nulmeting.
- Gerard: trof in zijn woning gedurende enkele weken diverse exemplaren aan van *Aphomia sociella* (Hommelnestmot). Ze zijn waarschijnlijk afkomstig uit een bijennest onder het dak van zijn huis. De larven van deze Pyralide-soort leven in nesten van hommels en bijen.
- Luut de Zee: Oranjetipje gezien.
- Siep Sinnema: laat foto's van Costa Rica zien. Diverse vlindersoorten en een toekan.

5. Pauze.

6. Zeven jaar nachtvlindersen in het Lauwersmeergebied – Presentatie Gerrit Tuinstra.

Gerrit heeft zijn presentatie getiteld : “*Dat het Lauwersmeer niet alleen voor vogelaars interessant is*”.

Het Nationaal Park Lauwersmeer heeft een eigen site: www.np-lauwersmeer.nl

Dit park staat bekend om zijn grote plantenrijkdom, waaronder een aantal orchideeënsoorten, zoals de rietorchis en de moeraswespenorchis. In juli 2010 is er zelfs een nieuwe orchideeënsoort aangetroffen, de bijenorchis. Het Lauwersmeer staat echter vooral bekend om de vogels. Kijk maar eens op www.lauwersmeer.com

Voor dagvlinders is het Lauwersmeergebied niet echt bijzonder. Het aantal soorten is er beperkt. Toch is bijvoorbeeld het Icarusblauwtje in het gebied aanwezig en ook het Bruin blauwtje is er gezien, net zo als de Keizersmantel. Het Hooibeestje en de Eikepage zijn er inheems.

Tot 2004 was er van de nachtvlinders, met uitzondering van een aantal algemene en dagactieve soorten, weinig bekend. Enkele voorkomende dagactieve soorten zijn o.a. *Autographa gamma* (gamma-uil), *Euclidia glyphica* (bruine daguil), *Tyria jacobaeae* (sint-jacobsvlinder), *Zygaena filipendulae* (sint-jansvlinder).

Naar de micronachtvlinders is in het verleden wel gekeken door Joop Kuchlein. Gerrit heeft al flink wat jaren met een vergunning van Staatsbosbeheer nachtvlinders geïnventariseerd in het Lauwersmeergebied. Zoals bijvoorbeeld in

Lauwersoog zelf, het havengebied, de waterzuivering, het Land van juffrouw Ali, het Lauwersoogbos, De Rug en het Ballastplaatbos. Ook het Zoute Kwelgebied ten oosten van Lauwersoog is niet aan Gerrits aandacht ontsnapt. Van 2004 tot en met 2010 is hij in de maanden april tot en met oktober 71 keer in het Lauwersmeergebied geweest om te lichten, te smeren, naar bladmijnen te kijken, of met feromonen te werken (wesvlinders). Ook heeft hij specifiek onderzoek gedaan naar het voorkomen van microvlinders, omdat daarvan nog zo weinig bekend was uit dit gebied. Van Henk Smit (een bekende vlinderaar uit deze regio) kreeg Gerrit ook waarnemingen uit de andere maanden (november tot en met maart).

Met smeren ving Gerrit er enkele mooie soorten: *Catocala sponsa* (karmozijnrood weeskind), *Xylena vetusta* (houtkleurige vlinder), *Eurois occulta* (grote bosbesuil).

Tot 2006 was de stand van zaken: 297 soorten macro's en 132 soorten micro's. Nadien is er wel het een en ander bijgekomen blijkens onderstaande tabel.

	Macro	Micro	
Aantal soorten tot en met 2006:	297	132	
Aantal soorten nieuw in 2007:	11	17	
Aantal soorten nieuw in 2008:	21	66	
Aantal soorten nieuw in 2009:	21	69	
Aantal soorten nieuw in 2010:	12	59	
Totaal aantal soorten:	362	343	705

Gerrit laat aan de hand van een grafiek zien hoe de vangsten van de diverse nachtvlinderfamilies zich tot elkaar verhouden. De Uilen (*Noctuidae*) en de Spanners (*Geometridae*) vormen uiteraard de hoofdmoot met 44 respectievelijk 33 procent van het totaal. Tevens toont hij soortgelijke grafieken van andere gebieden in Friesland waar hij onderzoek heeft verricht, zoals de Duurswouderheide, Eernewoude en Peazemerlannen in vergelijking met de soortengrafiek van Lauwersmeer. Dit geeft aan, dat de situatie per soort gebied aanzienlijk kan verschillen voor wat betreft de grotere of kleinere aanwezigheid van nachtvlinderfamilies. Daaruit kun je dan weer verdere conclusies trekken. Dat is de grote toegevoegde waarde van het veldwerk van Gerrit.

Eenzelfde situatie doet zich voor met de micronachtvlinders, waarvan de grafiek laat zien, dat de Bladrollers (*Tortricidae*) en de Grasmotten (*Pyralidae*) de families zijn met de grootste afvaardiging, namelijk 31 respectievelijk 20% van het totaal.

Ook de bladmineerders (*Nepticulidae* + *Gracillariidae*) zijn met 16 procent behoorlijk aanwezig in het Lauwersmeergebied.

De vraag is waarom er zoveel soorten voorkomen. Het is een uitgestrekt gebied met diverse landschaps- en vegetatietypen; er is een soortenrijke vegetatie door mooie overgangen en verbindingen ('rijke bermen') tussen de deelgebieden; enkele van de soortenrijke Waddeneilanden zijn relatief dichtbij; 's nachts is het er nog echt donker.

De landschaps-/vegetatietypen bestaan uit tuinen, loofbos, naaldbos, schraalgras- en hooilanden, graslanden, duinen, bermen, riet, moeras en zout milieu.

Gerrit laat beelden zien van een aantal bijzondere en interessante nachtvlindersoorten, die hij in het Lauwersmeergebied heeft waargenomen, zoals de prachtig groene *Actebia praecox* (slanke groenuil), *Chortodes extrema* (vale duinrietboorder), *Chortodes elymi* (zandhaverboorder), *Apamea anceps* (veldgrasuil), *Lacanobia suasa* (variabele w-uil), *Thalpophila matura* (geelvleugeluil), *Agrotis vestigialis* (bonte worteluil), *Cilix glaucata* (nieuwe benaming: witte eenstaart, oude benaming: chinees teken), *Furcula bifida* (wilgenhermelijnvlinder), *Clostera pigra* (nieuwe benaming: donkere wapendrager, oude benaming: traag matje), *Eilema pygmaeola* (klein kokerbeertje), *Coscinia cribraria* (grasbeertje).

In het zoute kwelgebied ten oosten van Lauwersoog (eigendom van Defensie) mocht Gerrit ook inventariseren. Hier vind je Zeekraal, Zeeaster, Engels slijkgras; typische planten en vegetatie van zilte kustgebieden. Hier ving Gerrit o.a. de micro *Ebulea crocealis* (waarvan de rups op 'Heelblaadjes' leeft) en de bladrollers *Eucosma rubescana* (waddenknoopvlekje) en *Eucosma tripoliana* (zeeasterknoopvlekje).

Op z'n wensenlijstje voor Lauwersmeer heeft Gerrit de volgend soorten staan: *Anticlea badiata* (rozenspanner), *Mythimna litoralis* (helmgrasuil), *Cucullia asteris* (astermonnik), *Agrotis ripae* (duinworteluil).

De conclusie is, dat het Lauwersmeer niet alleen voor vogelaars interessant is!!!!

7. Rondvraag.

Er zijn geen vragen of opmerkingen.

8. Sluiting.

Siep Sinnema bedankt Gerrit voor zijn uitgebreide en vakkundige presentatie. Daarna wenst hij allen een goede thuisreis.

Verslag excursie Lindevallei 9 juli Gerrit Tuinstra

Een paar jaar geleden werden we verrast door de eerste waarnemingen van de grote weerschijnvlinder in de Lindevallei. Naast een enkele zwerver was deze prachtige dagvlindersoort daarvoor eigenlijk nooit in Friesland waargenomen. En ook elders in Nederland komt de vlinder natuurlijk maar op een aantal plekken voor. Om de ontwikkeling van de populatie in de Lindevallei enigszins te kunnen volgen hebben we op 9 juli een excursie naar het gebied georganiseerd, met natuurlijk de grote weerschijnvlinder als doelsoort.

Om de gegevens van verschillende jaren enigszins met elkaar te kunnen vergelijken is het wel van belang dat ook de omstandigheden tijdens het waarnemen ietwat op elkaar lijken. De excursie van twee jaar geleden leverde een behoorlijk aantal grote weerschijnvlinders op, maar het was toen ook wel erg mooi weer, wat van groot belang is bij het waarnemen van deze vlinder. Helaas was het weer tijdens de excursie afgelopen juli veel minder goed. Of beter gezegd, tijdens de excursie was het nog redelijk, hoewel de zon zich maar weinig liet zien, maar juist voor de excursie was het bar en boos met harde wind en een behoorlijke hoeveelheid regen. Vlak voor de excursie, om kwart voor twee, op de snelweg, kwam de regen met bakken uit de lucht.

Toch was er een redelijk aantal mensen afgekomen op deze excursie, hopende op ietwat beter weer (wat voor de middag ook voorspeld was) en natuurlijk de grote weerschijnvlinder! Onder de excursiegangers twee nieuwe leden; Ger de Haan en Johan Pelsler. Ons lid Kees van Kralingen uit Barendrecht was op bezoek in Friesland en ook van de partij op de excursie.

Direct bij de start vond Hessel Hoornveld jr. een rups van *Cucullia chamomillae* (kamillevlinder). Tijdens het eerste deel van de wandeltocht door het gebied, werd de grote weerschijnvlinder niet gezien. Wel diverse andere soorten zoals bont en bruin zandoogje, enkele witjes en een aantal nachtvlinders waaronder de lieveling (*Timandra comae*) en het gamma-uiltje (*Autographa gamma*). De oorzaak van het niet waarnemen van de grote weerschijnvlinder bleek het ontbreken van de zon te zijn. Kort nadat de zon eindelijk tussen de wolkenpartijen verscheen en zich nu en dan liet zien, werd de eerste grote weerschijnvlinder gezien. Vliegend boven en rond een grote wilgenstruik. Nu en dan vloog de vlinder een stukje om vervolgens weer op de bladeren te gaan zitten, hoog in de struik. Ook een tweede exemplaar werd al snel gezien. Alle aanwezigen hebben de vlinder gezien, al was het misschien van enige afstand!

Een derde grote weerschijnvlinder werd korte tijd later hoog langs de toppen van de bomen gezien in het deel van het terrein dat door It Fryske Gea “de lange haag” wordt genoemd. De vegetatie op de grond in deze smalle strook was zeer divers, met vrij veel bloeiende planten. In dit deel van het gebied werden dan ook de meeste vlinders gezien. Veel bruine zandogen (in totaal zo'n 200 exemplaren

tijdens de excursie), koevinkjes (zo'n 30 exemplaren), zwartspriet- en grote dikkopjes, boomblauwtje, gehakkelde aurelia, atalanta (waaronder een rups), dagpauwoog, citroenvlinder en klein en geaderd witje. Ook het landkaartje werd in aantal gezien (zo'n 30 exemplaren). Tot slot is het de moeite waard om de waarneming van een aantal exemplaren van het oranje zanddoogje even apart te noemen. Dit is een soort die nou niet direct te verwachten is in een laagveengebied als de Lindevallei.

De volgende macro-nachtvlinders werden gezien, naast de reeds genoemde soorten: glad beertje (*Eilema griseola*), schildstipspanner (*Idaea biselata*), bosspanner (*Scopula immutata*), gerande spanner (*Lomaspilis marginata*), bruine grijsbandspanner (*Cabera exanthemata*), gewone bandspanner (*Epirrhoe alternata*), hennepnetelspanner (*Perizoma alchemillata*), bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*), gewone stofuil (*Hoplodrina octogenaria*) en stippelsnuituil (*Macrochilo cribrumalis*).

Naast de "grote nachtvlinders" werden er ook diverse micro's waargenomen: *Eucosma cana*, *Argyroplote lacunana*, *Gypsonoma dealbana*, *Acleris emargana*, *Epiblema scutulana*, *Argyresthia brockeella*, *Stathmopoda pedella*, *Cataclysta lemnata* (kroosvlindertje), *Elophila nymphaeata* (waterleliemotje), *Agriphila straminella* en *Phlyctaenia coronata*. Van de stippelmot *Yponomeuta rorrella* werden poppen gevonden in een spinsel in een wilgenstruik. Hessel Hoornveld jr. fotografeerde een exemplaar van *Anacamptis* spec. Of het om *A. blattariella* of *A. populella* gaat is vanaf foto niet te zien.

Kees Boele joeg uit een zwarte els een kleine vlinder op die hij ving en later determineerde als *Bohemannia quadrimaculella*, een soort die maar weinig wordt gezien in Nederland, maar al wel uit de Lindevallei bekend was.

Ondanks de zeer matige weersomstandigheden toch een geslaagde excursie met een aantal exemplaren van de grote weerschijnvlinder als doelsoort. Dat er onder deze omstandigheden toch drie vlinders gezien zijn, geeft wel aan dat de soort ongetwijfeld nog een goede populatie zal hebben in de Lindevallei. En hopelijk blijft dat zo!

Na afloop van de middagexcursie werd nog even getwijfeld aan het wel of niet door laten gaan van de avondexcursie. Aan het begin van de avond werd het helder en koud, waarna besloten werd de avondexcursie af te gelasten. Volgende keer beter!

Verslag excursie Fochtelooërveen 16 juli 2011 Siep Sinnema

Ondanks onheilspellende beelden op de buienradar konden we bij de werkschuur van Natuurmonumenten bij het Fochtelooërveen om twee uur 's middags toch 14 enthousiaste excursiedeelnemers begroeten en aan het eind van de excursie bleek zelfs een vijftiende deelnemer zich in het veen te hebben begeven. De temperatuur was goed, rond de 20 graden en het zonnetje kwam er zwakjes door. Nog voor de

excursie was begonnen zagen de eerste deelnemers al een kraanvogel redelijk dichtbij overkomen; het lijkt erop dat er weer een broedpaar bezig is na het mislukken van de eerste drie nesten door droogte en de onrust bij de grote brand in het veen. Judith had voor ons de nodige vergunningen geregeld zodat we het veen in konden op plaatsen, waar dat normaal niet is toegestaan. De eerste meters in het hoogveen tegenover de werkschuur waren veelbelovend: we zagen veel dagvlinders, in totaal 15 soorten, waaronder bijzondere soorten zoals de bruine vuurvlinder en de eikenpage. Vooral het koevinkje en het bruin zanddoogje waren talrijk, naar schatting hebben van beide soorten zo'n 100 exemplaren gezien. Door het minder gunstige weer hebben we geen heideblauwtjes waargenomen, terwijl die hier wel waren te verwachten en enkele dagen voor de excursie ook waren gezien. Uiteraard werden ook de nodige nachtvlinders opgejaagd. Wat de macro-nachtvlinders betreft werden 9 soorten spanners, 7 soorten uilen en 2 soorten beren waargenomen. Na het hoogveen werd een kruidenrijke berm aan de kant van het Kleinveen bezocht. Leuke waarnemingen waren hier een aantal vedermotten: *Pterophorus pentadactyla* (van de winde), *Platyptilia gonodactyla* (van klein hoefblad) en *Oxyptilus chrysodactylus* (van havikskruid). Ook in die kruidenrijke berm werden veel soorten waargenomen, waarbij Jannie probeerde uit de vele luidop geroepen vlindernamen een lijstje samen te stellen. Toen een van de deelnemers luid: lieveling! riep, keken alle dames hoopvol op, maar het bleek te gaan om een spanner, *Timandra comae*, die in het Nederlands lieveling heet en die door Jannie moest worden genoteerd. Naast de vlinders werden ook andere leuke waarnemingen gedaan. Zo ontdekte Judith de wespenspin of tijgerspin met zijn aparte web en later ook een adder. Niet iedereen heeft die adder overigens kunnen zien. Helaas zagen we geen grote vos of kleine vos tijdens de excursie, maar dat werd ruimschoots goedge maakt door een echte vos, die voor ons het fietspad overstak. Ook hier waren er maar een paar deelnemers die het beest zagen oversteken en deze gelukkigen zagen helaas geen kans hem in het vlindernet te vangen om hem aan de anderen te laten zien. Het ging zo snel, dat zelfs een foto ontbreekt. Verder werden 5 libellensoorten genoteerd, namelijk de koraaljuffer, de watersnuffel, de variabele waterjuffer, de gewone pantserjuffer en de blauwe glazenmaker.

Om drie uur begon de lucht te betrekken en de eerste druppels gingen vallen. De buienradar van Abel werd geraadpleegd, maar hoe het scherm ook werd gedraaid, vergroot of verkleind, een grote blauwe vlek kwam onontkoombaar op ons af. Na nog een snelle blik vanaf het uitkijkpunt op het Kleinveen werd besloten de werkschuur maar weer op te zoeken en zo kwam rond vier uur een vroegtijdig einde aan deze excursie. Overigens had Hoornveld sr. nog een verrassing voor ons in petto: er werd door zijn vrouw een rups van een eenstaartje (misschien *binaria*?) uit zijn kraag getoverd; Hessel jr. zal proberen de rups op te kweken. De nachtextcursie kon uiteraard door het verslechterende weer geen doorgang vinden.

Waargenomen soorten macro-vlinders tijdens de excursie:

dagvlinders	uilen
Klein geaderd witje	Rivula sericialis (Stro-uiltje)
Groot koolwitje	Deltote bankiana (Zilverstreep)
Atalanta	Deltote deceptorica (Bonte marmeruil)
Dagpauwoog	Mythimna impura (Stompvleugelgrasuil)
Landkaartje	Noctua pronuba (Huismoeder)
Boomblauwtje	Autographa gamma (Gamma-uil)
Eikenpage	Macrochilo cribrumalis (Stippelsnuituil)
Kleine vuurvinder	
Bruine vuurvinder	Beren
Koevinkje	Eilema complana (Streepkokerbeertje)
Bont zandoogje	Eilema griseola (Glad beertje)
Oranje zandoogje	
Bruin zandoogje	
Groot dikkopje	
Zwartspriet dikkopje	

Spanners	
Cabera pusaria (Witte grijsbandspanner)	Ematurga atomaria (Gewone heispanner)
Cabera exanthemata (bruine grijsbandspanner)	Perizoma alchemillata (Hennepnetelspanner)
Epirrhoe alternata (Gewone bandspanner)	Idaea emarginata (Geblokte stipspanner)
Ectropis crepuscularia (gewone spikkelspanner)	Hydrelia flammeolaria (Geel spannertje)
Timandra comae (Lievelling)	

Verslag excursie Appelscha 20 augustus Siep Sinnema

Zoals zo vaak deze zomer was zaterdag 13 augustus een sombere dag: koud, winderig en er werd regen verwacht. Omdat we niet weer een excursie halverwege de middag wilden afbreken en een nachtvlinderavond er helemaal niet in zat, besloten we deze excursie een week uit te stellen. Een goed besluit, want hoewel de regen die dag meeviel, waren de omstandigheden om vlinders te zien ronduit slecht. We waren zeer benieuwd hoeveel mensen een week later zich zouden

melden bij het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer in Appelscha. Het was midden in de vakantietijd en waarschijnlijk was het niet tot iedereen doorgedrongen dat de excursie een week later zou plaatsvinden. Het bleek dat we die middag met acht personen op stap konden, waaronder een nieuw lid, Anneke van der Veen, die vergezeld was door haar zonen Ynte en Jitse.

Het weer zag er nu goed uit: de zon scheen en er was niet al te veel wind. We maakten eerst een rondje langs het bezoekerscentrum (coördinaten 216-552), waar we al een aantal dagvlinders, zoals het zwartsprietdikkopje, klein koolwitje, citroenvlinder en kleine vuurvlinder zagen. Ook een gamma-uil (*Autographa gamma*) en een microvlinder, de drukgetekende koollichtmot (*Evergestis pallidata*). Bijzonder was de waarneming van veel tijgerspinnen in een veldje naast het bezoekerscentrum. Deze spinnensoort heeft zich vanuit het zuiden over het hele land uitgebreid en we vonden zeker tien van deze prachtige spinnen in hun net, voorzien van een soort "laddertje".

Vervolgens werd de excursie voortgezet in en rond het Grote Veen (coördinaten 218-549 en 218-550). Na een tocht over bospaden werden we door Gerard Bergsma door de moerasachtige randen van het Grote Veen geleid. Dat werd een zware tocht, niet alleen door de ondergrond vol kuilen en de hoge begroeiing, maar vooral door de vele muggen die in een aantal van ons een lekker hapje zagen. Ynte en Jitse en in mindere mate Johan, alle drie in korte broek, werden werkelijk lek gestoken. Wegjagen was onbegonnen werk en tenslotte bleek alleen een Autan-stick enige verlichting te kunnen bieden. Het zal wel de laatste keer zijn dat deze heren in korte broek op excursie zijn geweest..... Overigens was het gebied zeker de moeite waard. We zagen op onze tocht bont zandoogje, oranje zandoogje, citroenvlinder, klein koolwitje, klein geaderd witje, atalanta, kleine vos, distelvlinder, bruine vuurvlinder, kleine vuurvlinder, icarusblauwtje en mannetjes en vrouwtjes van het heideblauwtje. Ynte zag nog een boomblauwtje vliegen. Een bijzondere ontmoeting hadden we op een breed zandpad: daar was een grote rupsdoder bezig om een rups van de ringspikkelspanner (*Hypomecis punctinalis*) weg te slepen. Daar zijn heel wat foto's van gemaakt! Ook een aantal nachtvlinders werd opgejaagd: de oranje agaatspanner (*Eulithis testata*), de gewone bandspanner (*Epirrhoe alternata*), de smalvleugeldwergspanner (*Eupithecia nanata*), en een paar micro's: de struikheidebladroller (*Argyroploce schulziana*) en het eikenprachtvleugeltje (*Carcina quercana*).

Tenslotte verplaatsten we ons naar een vennetje bij een parkeerplaats langs de weg Drachten-Emmen (coördinaten 217-550). Hier bleek veel beenbreek te groeien (uitgebloeid) en ook zonedauw stond hier overvloedig. Naast het kleine koolwitje, kleine vos, boomblauwtje, distelvlinder en een eikenpage konden we genieten van een levendbarende hagedis, die door de niet al te hoge temperatuur bewegingloos op een tak lag en zich van alle kanten liet fotograferen. Verder zagen we een gamma-uil en weer een aantal van de nachtvlinder de oranje agaatspanner (*Eulithis testata*). De leukste vondst was ongetwijfeld een rups van de gevlekte

groenuil (*Moma alpium*). Dit is een prachtige kleurrijke rups, die we aantreffen op het blad van een eik.

De avondexcursie viel alsnog voor een deel in het water. Nadat Jannie, Siep en Gerard een lamp hadden opgesteld bij de Kale Duinen (coördinaten 215-549), ging het om een uur of elf weer regenen. Toch konden we door de redelijke temperatuur in het uur daarvoor nog een 40-tal macro-nachtvlindersoorten noteren, naast een tiental micro's. En op de stroop kwamen nog de piramidevlinder (*Amphipyra pyramidea*), de huismoeder (*Noctua pronuba*) en de bruine zwartstipuil (*Xestia baja*) af.

Gezien het aantal waargenomen vlindersoorten deze dag en ook de andere interessante planten en dieren die we tegenkwamen kunnen we spreken van een geslaagde excursie. Al keken Ynte en Jitse wat minder positief terug op de middag: de volgende dag konden ze nauwelijks lopen door de opgezette enkels ten gevolge van de vele muggenbeten. Maar deze twee heren lieten zich hierdoor niet uit het veld slaan: op de nationale nachtvlinderavond twee weken later waren ze weer fanatiek bezig de nachtvlinders een naam te geven!

2011: een slecht nachtvlinderseizoen? Gerrit Tuinstra

Veel mensen zullen het met mij eens zijn; 2011 kende een slecht vlinderseizoen. Hoewel het voorjaar juist uitzonderlijk warm (en droog) was, was het slechte weer de belangrijkste veroorzaker van de (soms zeer) matige nachtvlindervangsten van het afgelopen seizoen. Momenteel (eind september) is het echter weer mooi najaarsweer, met betrekkelijk hoge temperaturen. Wie weet – hoewel de laatste dagen de vangsten op licht en smeer bijzonder slecht zijn – kunnen we aan het eind van het seizoen nog een aantal interessante vangsten doen.

Maar toch heb ik ook dit seizoen weer een aantal interessante waarnemingen van nachtvlinders gedaan. Het soortenlijstje voor dit artikel viel me uiteindelijk nog niet eens tegen. Hieronder beschrijf ik op beknopte wijze een aantal voor Friesland, Noord-Nederland of landelijk bijzondere of anderzijds interessante soorten. Omdat de determinatie van de micro's nog afgerond moet worden, beperk ik me in dit artikel tot de macro's. Overigens heb ik ook van die groep een aantal interessante soorten waargenomen, bv. de in Friesland nog niet eerder waargenomen *Lyonetia prunifoliella*, een soort die pas in 2003 voor het eerst in Nederland werd gezien. Maar daarover later meer!

Zoals hierboven al even genoemd, was het in het voorjaar vaak warm en droog. Op zich goede omstandigheden voor het waarnemen van nachtvlinders. Echter vaak werd het juist 's avonds koud en vochtig, mede door het verdwijnen van de bewolking aan het einde van de dag. Op andere momenten waaide het stevig en later in het seizoen waren lage temperaturen en regen vaak spelbreker. Het afgelopen seizoen had ik van It Fryske Gea en Staatsbosbeheer vergunning om

in de gebieden ten oosten van Bakkeveen nachtvinders te inventariseren. Een prachtig gebied met bossen, duinen, heide, graslanden en vennen (bv. de Pûpedobbe). Daarnaast is ook de inventarisatie in het Lauwersmeer voortgezet. De meeste soorten die ik hieronder noem komen dan ook uit deze gebieden. Ter ondersteuning heb ik aan de hand van de gegevens uit Noctua, het gegevensbestand van de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) en de Vlinderstichting (waarvoor ik de beheerder Willem Ellis wil bedanken) een aantal waarnemingenkaartjes gemaakt. Voor twee soorten gaat het om een totaalbeeld van waarnemingen in Nederland (voor en vanaf 1980), voor de andere soorten uitsluitend om waarnemingen vanaf 1980. De stippen op de kaarten geven de uurhokken weer waar de soorten waargenomen zijn.

Hyles gallii (walstropijlstaart)

Kort geleden stond er op Vlindernet een nieuwsbericht over de walstropijlstaart (*Hyles gallii*). “De walstropijlstaart staat op Vlindernet ‘te boek’ als een zeer zeldzame soort. De laatste jaren wordt deze nachtvlinder uit de familie van de pijlstaarten echter steeds vaker waargenomen”, aldus het artikel, waarbij tevens een tweetal waarnemingen van de vlinder (en rups) worden vermeld uit Albergen en Breugel.

Ook in het noorden van Nederland is de walstropijlstaart dit jaar een aantal keer gezien. Volgens waarneming.nl werd er in Drenthe een rups gevonden en werden er vlinders gezien te Groningen en Winneweer. Op 5 juni ving ik samen met Henk Smit een exemplaar op licht in het Zoute Kwelgebied nabij Lauwersoog. Henk Smit ving daarnaast op 25 juli een tweede exemplaar, in het dorp Lauwersoog. De walstropijlstaart werd nog niet eerder in het Lauwersmeergebied waargenomen.

Costaconvexa polygrammata (walstrospanner) en *Euphyia unangulata* (scherphoekbandspanner)

Enige jaren geleden hebben we aan deze twee spannersoorten al eens uitgebreid aandacht besteed in een artikel in Entomologische Berichten, vanwege de uitbreiding van beide – (landelijk) zeldzame – soorten. De uitbreiding van toen heeft zich doorgezet en inmiddels zijn beide soorten op steeds meer plekken gezien. De meeste waarnemingen van *C. polygrammata* komen (nog steeds) van de Veluwe, Zuidoost Friesland en Drenthe, maar er zijn ook een aantal waarnemingen uit ander delen van het land, bv. in het zuidwesten. *E. unangulata* wordt in hoofdzaak gezien in Friesland, Groningen en Drenthe, Brabant en Twente.

C. polygrammata werd dit jaar met regelmaat en in aantal gezien op verschillende plekken in het gebied bij Bakkeveen. Van *E. unangulata* werd op 19 juli (overdag) een exemplaar opgejaagd uit de vegetatie langs het spoor bij De Blesse.

Idaea straminata (egale stipspanner)

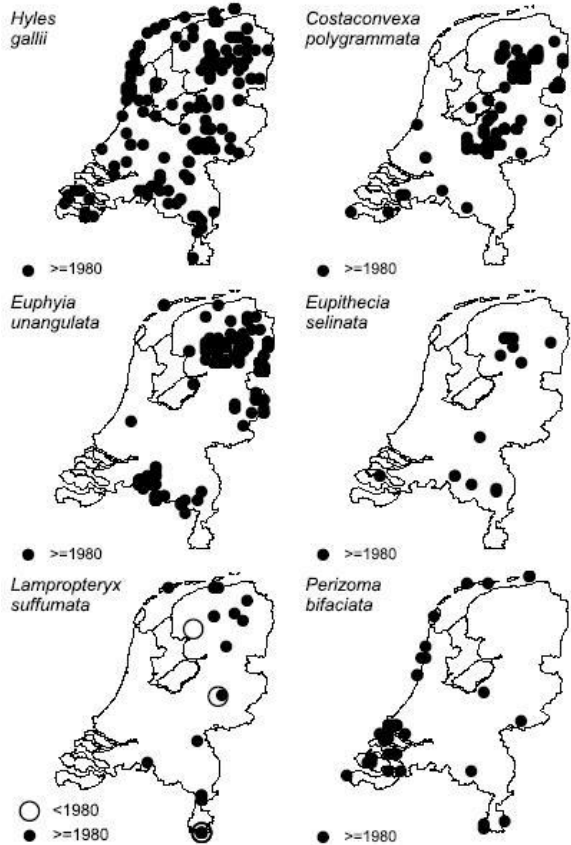
E. straminata is in Nederland geen zeldzaamheid, maar de soort wordt veel minder en zeker in veel lagere aantallen gezien dan de zeer algemene *I. aversata* (grijze stipspanner). In Friesland zien we *I. straminata* betrekkelijk weinig en meestal met slechts één of twee exemplaren op een avond. Opvallend was dan ook dat de soort te Bakkeveen op een aantal avonden met meerdere exemplaren op het laken kwam.

Eupithecia selinata (eppedwergspanner)

Een lokaal en verspreid over Nederland voorkomende dwergspanner is *E. selinata*. De laatste decennia is de vlinder maar weinig gezien, in het noorden en het zuiden van Nederland. In Friesland is de vlinder o.a. bekend uit de omgeving van Beetsterzwaag. De waarneming van een exemplaar, op 10 juni te Olterterp, sluit daar goed op aan. De rupsen zitten op diverse schermbloemigen, waaronder berenklauw, engelwortel en epe.

Lampropteryx suffumata (fraaie walstrospanner)

De fraaie walstrospanner is een vroeg in het jaar vliegende soort. Tot enige jaren geleden waren er in Nederland slechts een zeer beperkt aantal waarnemingen van de vlinder bekend, uit Limburg. Echter juist de laatste jaren zijn er van deze spanner een aantal waarnemingen gedaan, verspreid over het land. Toch blijft *L. suffumata* een zeldzaamheid waarvan (voor zover bekend) per keer nooit meer dan één exemplaar werd gezien. Op 30 april van het afgelopen seizoen werd een exemplaar van *L. suffumata* gevangen door Andy Saunders in Sint Nicolaasga. Op 8 mei werd een exemplaar



gevangen bij het Schildmeer, door Stieneke Bontsema, een van onze Groninger collega's.

De waarnemingen van steeds slechts een enkel exemplaar doet vermoeden dat het om zwervers gaat. Al in 2004 (29 april) werd een exemplaar op licht gevangen nabij Lauwersoog. Bij die vangst werd in eerste instantie ook aan een zwerver gedacht. Echter twee jaar later (25 april 2006) werd opnieuw een exemplaar gevangen, op korte afstand van de vindplaats van het eerste exemplaar. Op 9 mei van het afgelopen seizoen werden maar liefst 3 exemplaren gevangen in het Lauwersmeergebied. In ieder geval met deze laatste waarneming kan toch aangenomen worden dat er zich een populatie in het gebied bevindt.

Perizoma bifaciata (donkere ogentroostspanner)

Op 19 juli werden door de vogelwachters op Griend, die ter plaatse ook de nachtvlinders inventariseren, twee exemplaren van de in Nederland behoorlijk zeldzame *P. bifaciata* gevangen op dit "voegeiland" (pers. med. Date Lutterop). Op zich geen vreemde plek omdat er op het eiland een grote hoeveelheid rode ogentroost (*Odontites vernus*), de voedselplant van de vlinder, groeit. Vlindernet vermeldt dat *P. bifaciata* in Nederland vooral langs de kust voorkomt, met name op de Zuid-Hollandse eilanden. De waarnemingen van Rottumeroog (2005 en 2006; waarneming.nl) en de eerste Friese waarneming van de soort, op Terschelling (Henk en Auke Hunneman, 2003), passen evenals die van Griend, prima in dit beeld. Op 31 juli werd in het Zoute Kwelgebied, direct onder de zeedijk nabij Lauwersoog, een exemplaar op licht gevangen. Of de vlinder uit het gebied zelf afkomstig is, of dat het om een overvlieger van een van de waddeneilanden gaat, is natuurlijk niet te zeggen. In het gebied waar de vlinder gevangen werd (op vrij korte afstand) staat in ieder geval een behoorlijke hoeveelheid rode ogentroost.

Conistra erythrocephala (roodkopwinteruil) en *Orthosia miniosa* (eikenvoorjaarsuil)

C. erythrocephala blijft in Friesland vooralsnog een bijzonderheid. In het verleden is de soort in Gaasterland gezien, maar of de soort daar nu nog voorkomt is niet bekend. Enige jaren geleden werd de vlinder voor het eerst in het oosten van Friesland gezien, in hetzelfde gebied als waar op 28 maart een exemplaar op stroop gevangen werd, namelijk te Bakkeveen. Landelijk breidt de vlinder zich de laatste jaren uit, dus meerdere waarnemingen in de komende tijd (de vlinder vliegt in het najaar en in het voorjaar en overwintert als imago) kunnen worden verwacht.

Soorten uit het geslacht *Orthosia* vliegen uitsluitend in het voorjaar en de meeste soorten komen – net als de *Conistra*-soorten – goed op stroop. De meeste Nederlandse *Orthosia*-soorten waren reeds bekend uit het Lauwersmeergebied, maar *O. miniosa* ontbrak nog. Het eerste exemplaar in het gebied werd op licht gevangen op 23 april, wederom in het Zoute Kwelgebied, een locatie waar de soort nou niet direct te verwachten viel omdat de rupsen op eik zitten. Elders in het

Lauwersmeergebied staat wel eik in de bossen. Dat het hier om een overvlieger van een van de waddeneilanden gaat is niet aannemelijk omdat de soort nooit op de waddeneilanden waargenomen is.

Athetis pallustris (moerasspirea-uil)

A. pallustris is in Nederland een zeer zeldzame uil. De laatste decennia zijn er maar weinig waarnemingen gedaan en ook in het verleden werd de vlinder maar weinig gezien. In Friesland is de op slechts twee plekken gezien, op Vlieland (10 juni 1951) en in het Wijnjeterper Schar, waar Dijkstra tijdens zijn inventarisatie in 1965 en 1966 op vier avonden steeds één vlinder op licht ving. Deze waarnemingen worden genoemd in De Vlinders van Friesland. Lempke beschrijft naast deze vindplaatsen ook dat de vlinder in Engeland in de zgn. “Fenns” (moerasgebieden) leeft. De voedselplant is hier moerasspirea (*Filipendula ulmaria*). Toch is de vlinder niet alleen gebonden aan deze plant, waarop de Nederlandse naam van de vlinder ook gebaseerd is. Vlindernet noemt ook smalle weegbree (*Plantago lanceolata*) als voedselplant.

Op 9 mei (de avond waarop ook *L. suffumata* werd gezien) werden 3 exemplaren van *A. pallustris* gevangen op licht, in het Lauwersmeergebied. Het betrof een avond met een redelijke temperatuur, waarop zware buien (met onweer) op korte afstand, ten oosten van het Lauwersmeergebied langs trokken. Op de plek waar de lamp stond regende het een groot deel van de avond, over het algemeen licht, maar soms ook wat harder. Deze avond was een van de beste avonden van het afgelopen seizoen met veel soorten en hoge aantallen.

Sideridis albicolon (tandjesuil)

Enige jaren geleden werd de tandjesuil door diverse leden van onze werkgroep gevangen bij de inventarisatie van de Kale Duinen bij Appelscha, een kenmerkend gebied van deze soort, die vooral voorkomt in duinachtige gebieden, vooral langs de kust, maar ook verspreid op de zandgronden in het binnenland. Op 31 mei werd *S. albicolon* op licht gevangen in de Bakkeveense duinen en op 5 juni en 26 juni werd de vlinder in het Zoute Kwelgebied waargenomen. De vlinder is hier nog niet eerder gezien.

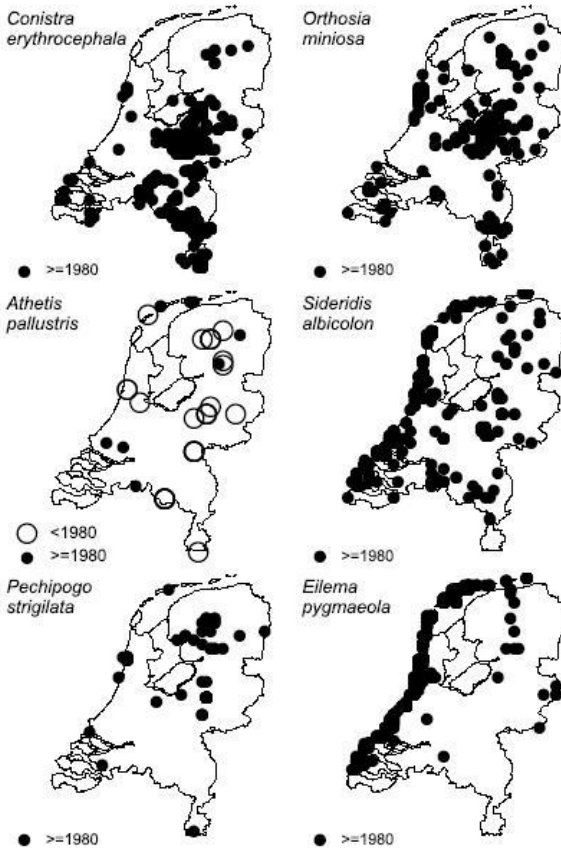
Pechipogo strigilata (baardsnuituil)

Een heel bekende nachtvlinder is de bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*). De vlinder komt goed op licht maar wordt ook vaak overdag gezien omdat hij heel gemakkelijk opgejaagd kan worden uit de vegetatie. Een andere, landelijk veel zeldzamere snuituil is *P. strigilata*. Deze zeldzaamheid geldt tenminste voor grote delen van Nederland (Vlindernet: “Een zeldzame soort die verspreid over het land af en toe wordt waargenomen”) maar niet voor Friesland. Vooral in de zuidelijke helft van Friesland, met in het bijzonder een concentratie in de gebieden rond Beetsterzwaag, wordt deze vlinder met regelmaat gezien, vooral op licht. Op 24

mei werden een aantal exemplaren opgejaagd uit een oude beuk, nabij Beetsterzwaag.

Eilema pygmaeola (klein kokerbeertje)

Een echte duinsoort, en dan vrijwel uitsluitend de duinen langs de kust, is *E. pygmaeola*. De vlinder is een stuk kleiner dan de meeste andere *Eilema*-soorten, zoals de algemene *E. griseola* (glad beertje) en *E. complana* (streepkokerbeertje). In 2004 en 2005 werden een aantal exemplaren van *E. pygmaeola* waargenomen ten oosten van Lauwersoog. Daarna werd de soort jaren in het geheel niet gezien in het Lauwersmeergebied, terwijl er met regelmaat en in hetzelfde biotoop werd geïnventariseerd. Pas in het afgelopen seizoen werd *E. pygmaeola* opnieuw in het gebied gezien, op 15 juni, 5 en 31 juli.



Nationale nachtvlindernacht 2011 in Friesland Siep Sinnema

De nationale nachtvlindernacht werd dit jaar gehouden op vrijdagavond 2 september 2011. Een prima avond om te nachtvlinderen, want het was droog en de temperatuur bleef boven de 15 graden Celsius. Bovendien was het windstil. En dat was een wonder in de afgelopen zomer, die nauwelijks geschikte avonden leverde om het laken op te zetten. In het overzicht hieronder heb ik de gegevens verzameld van vier locaties, namelijk De Kruidhof in Buitenpost (Siep en Jannie Sinnema), St. Nicolaasga (Andy Saunders), Oranjewoud (Henk Hunneman) en het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer in Appelscha (Gerard Bergsma).

Zo'n nationale nachtvlindernacht is mede bedoeld om het grote publiek kennis te laten maken met het nachtvlindergebeuren. Dat lukte prima in Appelscha, waar 22 bezoekers eerst een presentatie kregen over nachtvlinders en daarna de vlinders op het laken konden bewonderen. En dat lukte zeker in Buitenpost, waar maar liefst 70 mensen afkwamen op de vlinderlamp. Dat laatste aantal was zo groot, dat de vlinders waarschijnlijk moeite hadden om de lamp nog te zien, maar het enthousiasme van de bezoekers was groot. Er waren opvallend veel kinderen aanwezig, waarvan een aantal probeerde met boeken erbij om alle vlinders op naam te brengen. Ook opvallend was het grote aantal bezoekers, dat met macrofotografie aan de slag was. Al die kleurige nachtvlinders leverden daar natuurlijk een prachtig onderwerp voor.

In de tabel hieronder ziet u de waargenomen soorten, per familie gerangschikt op waargenomen aantallen. De familie van de uilen leverde de meeste vlinders, de huismoeder (*Noctua pronuba*) was het talrijkst, gevolgd door de zwarte c-uil (*Xestia c-nigrum*). Bij de spanners waren de appeltak (*Campaea margaritata*), en de hagedoornvlinder (*Opisthoptis luteolata*) het talrijkst. In Buitenpost verscheen zelfs een dagvlinder, de atalanta (*Vanessa atalanta*), op het laken, waarschijnlijk door de vele toeschouwers opgejaagd uit de struiken.

In Buitenpost werden ook enkele tientallen bomen voorzien van smeer (een mengsel van o.a. appelstroop en bier). Daar kwamen slechts drie soorten op af, namelijk de huismoeder, de piramidevlinder en de zwarte c-uil. Maar de bezoekers vonden het interessant om te zien hoe de vlinders rond de stroopplekken op de stam zaten en duidelijk zichtbaar met de roltong zaten te snoepen van dit lekkers. Echt zeldzame soorten werden op deze avond in Friesland niet waargenomen.

De voorlopige landelijke resultaten leveren, wat de top drie betreft, ongeveer hetzelfde beeld. Ook landelijk was de huismoeder het talrijkst, met de zwarte c-uil op de tweede plaats. Ook de bruine snuituil (*Hypena proboscidalis*), de piramidevlinder (*Amphipyra pyramidea*), de appeltak (*Campaea margaritata*), de hagedoornvlinder (*Opisthoptis luteolata*), de vierkantvlekuil (*Xestia xanthographa*), de agaathvlinder (*Phlogophora meticulosa*) en de volgeling (*Noctua comes*) behoren tot de top-tien in Nederland.

Hierna volgt het overzicht van de waargenomen soorten.

Bpost = Buitenpost, De Kruidhof (205-585)

Or.woud=Oranjewoud, Marijkemuoiwei (195-551)

StNic=St.Nicolaasga, Heemstrastraat (178-548) **App** = Appelscha, bezoekerscentrum SBB (217-552)

		Bpost	App	StNic	Or.wd	tot.
Uilen						
Noctua pronuba	huismoeder	30	2	24	2	58
Xestia c-nigrum	zwarte-c-uil	25		2	2	29
Rivula sericealis	stro-uiltje	7			1	8
Hypena proboscidalis	bruine snuituil	7			1	8
Amphipyra pyramidea	piramidevlinder	5		1	1	7
Ochropleura plecta	haarbos	4	1		1	6
Hoplodrina ambigua	zuidelijke stofuil	2		4		6
Xestia xanthographa	vierkantvlekuil	2	3		1	6
Luperina testacea	gewone grasuil		2	4		6
Noctua janthe	Open-breedbandhuism.	4		1		5
Archanara sparganii	egelskopboorder	3			1	4
Phlogophora meticulosa	agaatvlinder	3			1	4
Noctua comes	volgeling	2		1		3
Gortyna flavago	goudgele boorder	1	2			3
Autographa gamma	gammauil	2				2
Plusia festucae	goudvenstertje	2				2
Zanclognatha tarsipennalis	lijnsnuituil		2			2
Protodeltote pygarga	donkere marmereuil		1		1	2
Mesoligia furuncula	zandhalmuiltje	1				1
Agrotis puta	puta-uil	1				1
Diachrysa chrysis	koperuil	1				1
Craniophora ligustri	schedeldrager	1				1
Hydraecia micacea	aardappelstengelboorder		1		1	2
Xestia baja	bruine zwartstipuil		1			1
Hypenodes humidalis	moeras-micro-uil		1			1
Herminia grisealis	boogsnuituil				1	1
Mesapamea secalis	halmrupsvlinder				1	1
Cosmia trapezina	hyena				1	1
Tandvlinders						
Notodonta dromedarius	dromedaris	1				1
Spanners						
Campaea margaritata	appeltak	5	4		2	11
Opisthograpis luteolata	hagedoornvlinder	5	1		1	7
Peribatodes rhomboidaria	taxusspikkelspanner	1	1	3		5
Chloroclysta truncata	schimmelspanner		2	1	1	4
Ectropis crepuscularia	gewone spikkelspanner		3		1	4
Colostygia pectinataria	kleine groenbandspanner	1	1		1	3
Xanthorhoe ferrugata	vierbandspanner	1	1		1	3
Xanthorhoe fluctuata	zwartbandspanner			3		3
Epirrhoe alternata	gewone bandspanner	2				2
Timandra comae	lieveling	2				2
Macaria alternata	donker klaverblaadje	2				2
Thera britannica/variata	sparspanner				2	2

		Bpost	App	StNic	Or.wd	tot.
Camptogramma bilineata	gestreepte goudspanner	1				1
Cyclophora punctaria	gestippelde oogspanner		1			1
Macaria notata	klaverblaadje		1			1
Thera obeliscata	naaldboomspanner		1			1
Ligdia adustata	aangebrande spanner		1			1
Gymnoscelis rufasciata	zwartkamdwegspanner			1		1
Chloroclystis v-ata	v-dwegspanner				1	1
Epione repandaria	puntige zoomspanner				1	1
Eupithecia nanata	smalvleugeldwegspanner				1	1
Macaria liturata	gerimpelde spanner				1	1
Eenstaarten						
Drepana curvatula	bruine eenstaart	4	1			5
Watsonalla binaria	gele eenstaart				1	1
Beervlinders						
Eilema depressa	naaldboombeertje				2	2
Eilema griseola	glad beertje		1			1
Eilema complana	streepkokerbeertje		1			1
Miltochrista miniata	rozenblaadje		1			1
Overige families						
Thyatira batis	braamvlinder		1			1
Trichiura crataegi	grijsbandspinner		1			1
Lymantria monacha	nonvlinder				1	1
Micro's						
Acentria ephemerella	duikermot	10				10
Yponomeuta cagnagella	gr. kardinaalsstippelmotje	5				5
Cataclysta lemnata	kroosvlindertje	2	2		1	5
Elophila nymphaeata	waterleliemot	3			1	4
Bactra lanceolana	rusbladroller	3				3
Agriphila tristella	variabele grasmot	1	1	1		3
Celypha lacunana	onkruidbladroller			3		3
Acleris variegana	witschouderbladroller	2				2
Pandemis cerasana	kersenbladroller	2				2
Carcina quercana	vuurmot	1	1			2
Parapoinx stratiotata	krabbenscheermot		2			2
Evergestis pallidata	bonte valkmot		2			2
Adaina microdactyla	koninginnekruid vedermotje	1				1
Epinotia ramella	gemarmerde oogbladroller		1			1
Acleris forsskaleana	kleine boogbladroller		1			1
Acleris emargana	gehakelde bladroller		1			1
Agriphila inquinatella	moerasgrasmot		1			1
Ypsolopha scabrella	gelijnde spitskopmot		1			1
Pleuroptya ruralis	parelmoermot		1			1
Emmelina monodactyla	windevedermot			1		1
Epiblema uddmanniana	bramenbladroller				1	1
Dagvlinders						
Vanessa atalanta	atalanta	1				1

De onvoorspelbare wereld van de Veenhooibeestjes ... Judith Bouma

... kan mij aardig bezighouden en mij niet alleen!

Elk jaar opnieuw hebben de Veenhooibeestjes (*Coenonympha tullia*) wel weer een verrassing in petto. Het ene jaar vliegen ze erg verspreid, het andere jaar erg vroeg in het seizoen, maar ook de bijzonder late vliegers zorgen voor verbazing.

De winter begon extreem vroeg eind 2010 en liep bijzonder lang door in 2011. Toen we dan eindelijk de winter vaarwel konden zeggen leek meteen de zomer begonnen te zijn. Erg hoge temperaturen voor de tijd van het jaar in combinatie met maanden geen neerslag. Decennia lang was er niet zo'n droog (voor)jaar geweest als in 2008, komt 2011 ineens met een nieuw droogte record, maar dit jaar was dat in combinatie met erg hoge temperaturen voor een voorjaar. Het geweldige hoogveengebied, het Fochtelooërveen zag er na maanden droogte en warmte ongelooflijk triest uit. De altijd zo groene Veenmossen stonden zichtbaar droog, ware het niet dat de oppervlakte wit kleurt als bescherming en het daaronder toch nog erg nat kan zijn door de gave van het Veenmos om tot veertig keer het eigen gewicht aan water vast te houden.

Maar, wat heeft dit nu met de Veenhooibeestjes te maken. Ik probeer duidelijk te maken hoe triest en droog alles was.



De rupsen van de Veenhooibeestjes gaan in het voorjaar, nog onvolgroeid, eten van de waardplant, het rijkelijk aanwezige Eenaarig wollegras. Rupsen hebben ook vocht nodig en in die periode vroeg ik me af wat voor gevolgen de droogte kan hebben op de rupsen. Normaliter tel ik behalve de Veenhooibeestjes ook de andere vlinders, libellen, rupsen en de reptielen die ik tegenkom. Ik ben er niet op uit, wel voor de Veenhooibeestjes, maar niet voor de rest. In de periode dat de Veenhooibeestjes vliegen kom ik soms op één dag rond de honderd Grote beer

rupsen tegen. Nu was ik blij met vijf exemplaren op één dag. Zo verging het mij ook met andere rupsen die ik andere jaren zag en nu niet of nauwelijks. Zouden de rupsen dan toch te lijden gehad hebben van de droogte?



Hoe dan ook, de Veenhooibeestjes fladderden weer rond. Dit jaar bijzonder vroeg, 20 mei mocht ik de eerste zeldzame veenvlindertjes weer noteren. Daarmee zou de piek waarschijnlijk ook eerder komen te liggen, alsook de laatste vliegers.

Een probleem voor de Veenhooibeestjes met deze vroege vliegtijd is de belangrijkste nectar-plant, de Dopheide of Erica. Deze planten waren dusdanig verdroogd dat ook de aanstaande bloei problematisch was. De enkele planten die bloeiden in verhouding met voorgaande jaren was schrikbarend. Op plaatsen waar ik sinds mijn negen jaar monitoring nooit Veenhooibeestjes aantrof op een enkeling na, zag ik nu grote aantallen bij elkaar. De reden was overduidelijk, een plaats waar wél veel Dopheide stond te bloeien. Hierdoor

werd het vlieggebied een stuk verspreider. Het zou mooi geweest zijn als daar ook de waardplanten zouden staan om toch een nieuw vlieggebied te verkrijgen in dat relatief klein huidige stuk.

Op dagen dat de Veenhooibeestjes de piek bereikt hebben met hoogste aantallen, werd het de laatste jaren erg moeilijk om links en rechts alles te tellen en te noteren. Mijn eerste jaren was het streepje voor streepje wat ik in de plattegrond aan kon tekenen in tegenstelling tot de laatste jaren. Het gaat nu met tientallen, geen streepjes voor enkelingen, maar kruisjes voor tientallen. Dit jaar, was het na de genoemde droogte, een verrassing wat ze zouden gaan doen. Het werd snel duidelijk in de piekperiode, het werden weer streepjes ...

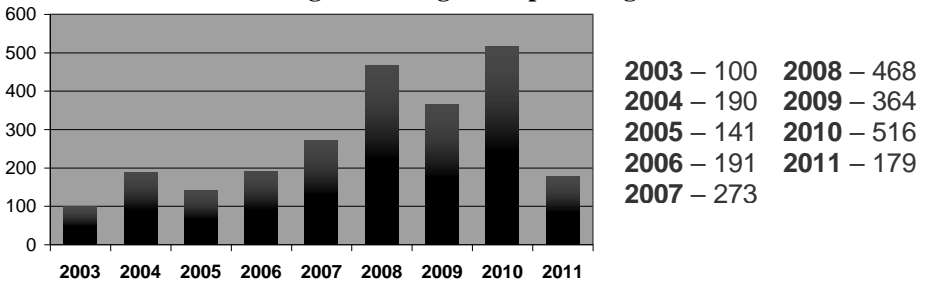
Een slecht jaar voor de Veenhooibeestjes. Elk jaar zijn de weersomstandigheden een enorme factor in deze kwetsbare wereld. Of het werkelijk de rupsentijd geweest is waardoor ze in aantal zo drastisch achteruit zijn gegaan in vergelijking met voorgaande jaren durf ik niet met zekerheid te zeggen. Verbazen zou het me niet. Ik moet eerlijkheidshalve wel vermelden dat de dag vóór het piekaantal hagelstenen als kleine golfballen uit de lucht vielen. Er is erg veel beschadigd hierdoor, zeker ook Veenhooibeestjes, maar of hierdoor de aantallen zo laag liggen betwijfel ik. vliegers van begin oktober 2008?

Een Een vervolg op de Veenhooibeestjes? Net als de spectaculaire late Jawel, 1 en 2 augustus 2011 zag ik respectievelijk drie en twee Veenhooibeestjes. Het was erg moeilijk om ze eruit te pikken omdat ook de Oranje zandoogjes zich lieten zien en in de vlucht een tel op de Veenhooibeestjes gelijken. De vraag opnieuw, een tweede generatie of erg late vliegers? De laatste waarneming van 2011 was immers al op 4 juli gedaan.

Ik heb de altijd behulpzame bronnen aan kunnen boren bij de Vlinderwerkgroep Friesland en ook de Vlinderstichting. Een duidelijke conclusie is er niet, mogelijkheden zijn er wel, de volgende drie belangrijkste:

- óf late vliegers van de eerste generatie;
- óf toch een tweede generatie;
- óf een uitgestelde vliegtijd wat in extreme milieus zoals hoogveen voor kan komen, een aantal overwintert daarbij tweemaal.

Hoogste aantal gezien op één dag



Wij mensen hebben de arrogantie alles denken te weten, maar de Veenhooibeestjes weten je steeds opnieuw voor een raadsel te stellen en dat maakt het zo leuk! Ik ben enorm benieuwd, zoals elk jaar, wat het volgend jaar ons gaat brengen!

Foto's bij dit artikel: Judith Bouma

**Macro-nachtvlinderwaarnemingen in het Easterskar bij Sintjohannesga
Situatie eind 2011 Wiebe Poppe**

Vanaf 2004 wordt het gebied het Easterskar van It Fryske Gea onderzocht op het voorkomen van macro-nachtvlinders.

In de eerste jaren 2004 en 2005 was het speerpuntgebied van de VWF. Henk Hunneman heeft in Flinterwille van maart 2006 hiervan uitvoerig verslag gedaan. In totaal werden over deze 2 jaren 191 soorten vlinders geteld. Voor meer achtergrond informatie wil ik hiernaar verwijzen.

Vanaf 2006 heb ik de nachtvlinderfauna in dit gebied gevolgd. Van het Fryske Gea kreeg ik toestemming om 's-avonds met een lamp waarnemingen te doen. De bevindingen tot en met 2008 zijn opgetekend in het oktobernummer 2008 van

Flinterwille. Tot en met 2008 werden 40 nieuwe soorten voor dit gebied waargenomen en kwam het totaal op 231 soorten.

Wat is er nadien gebeurd. Konden opnieuw nog nieuwe soorten worden vermeld? Het zal natuurlijk steeds moeilijker worden. 2009 was een teleurstelling. Tijdens de waarnemingsavonden in dat jaar konden geen nieuwe soorten worden opgetekend. In 2010 was het weer raak, 3 nieuwe soorten op 20 juli:

- *Lycophotia porphyrea* – Granietuil. De soort leeft op struik- en dopheide. Deze waardplanten komen in bescheiden aantal in het gebied voor.

- *Nonagria typhae* – Lisdoddeboorder. De naam zegt het al, zijn voorkomen is gebonden aan lisdoddesoorten en die zijn volop aanwezig in het gebied.

- *Chiasmia clathrata* – Klaverspanner. De waardplant is klaver en luzerne.

En dit jaar 2011 was er weer succes. Op 7 mei heb ik samen met Andy Saunders in het gebied gelicht en konden we 2 nieuwe soorten verwelkomen:

- *Agrotis ipsilon* – Grote worteluil. Deze trekvlinder is elk jaar vrij gewoon en gebonden allerlei kruidachtige planten en grassen.

- *Harpya milhauseri* – Draak. Deze tandvlinder is vooral gebonden aan eik en berk en volgens de literatuur in met name bosachtige gebieden. Ik ben dan ook benieuwd of we deze soort in de toekomst meer zullen aantreffen. Totaal zijn nu dus **236** soorten voor dit gebied bekend geworden.

Natuurramp treft het Fochteloöerveen

Judith Bouma

De grote droogte in combinatie met de relatief hoge temperaturen zorgden voor een extreem voorjaar.. De droogte betekende niet alleen een vervelende periode



voor de flora en fauna, maar ook het gevaar voor brand werd met de dag groter.

Tweede Paasdag, 25 april, 's morgens vroeg werd de brand in het Fochteloöerveen gemeld bij de brandweer. De brand zou desastreus kunnen worden in het kurkdroge unieke hoogveen gebied.

De brand woedde aan de Drentse kant, de Bovensmilde kant. Wat verderaf van het centrale deel van het hoogveen. Er is meteen groot materieel ingezet door de brandweer, maar ook loonbedrijven en boeren hebben hun uiterste best gedaan. Het gebied is erg moeilijk toegankelijk voor brandweerwagens, maar de tractoren konden die plekken bereiken met water gevulde giertanks. De zich wijzigende windrichting speelde de blussers parten,

waardoor ook een deel van het bos in Veenhuizen eraan moest geloven. In de middag is besloten om twee helikopters van defensie in te zetten die met een zogenaamde bucket water uit een nabij gelegen zandafgraving haalden. Branden ten behoeve van een vruchtbare grond was voeger niet vreemd. Het seizoen waarin dit plaatsvond was niet de periode dat de Kraanvogels nesten hadden, evenals de Paapjes en Roodborsttapuiten en de Blauwborstjes om maar een paar soorten te noemen. Hierdoor werd het een ramp, de meeste nesten hadden immers al eieren. Reptielen zijn ook verloren gegaan, naar schatting honderden.

Een bijkomend probleem is het nat houden van het hoogveengebied. Door een dammenstelsel wordt het water `binnen` gehouden, zou het dammenstelsel er niet zijn, dan zou het gebied droogvallen doordat het water naar omliggende gebieden kan stromen. Een deel van de damwanden is verloren gegaan en inmiddels wordt het hersteld zodat de unieke flora en fauna weer als daarvoor kan settelen. Brand meester werd pas twee dagen later gegeven vanwege doorsmeulende plekken onder de Veenmoslaag.

Mede dankzij de blushelikopters is het bij 100 hectare gebleven wat verloren ging.

In 1992 is er ook bij een brand 100 hectare van het Fochtelooërveen verloren gegaan, in 2006 en 2007 was het kleinschaliger en bleef het bij respectievelijk anderhalve- en één hectare. De ramp zoals in 1687 waarbij droogte en storm zorgden voor enorme branden in venen in Groningen en Friesland, waarbij behalve vonken ook turven door de lucht gejaagd werden, werd ons bespaard.

Na de eerste regenbuien, eindelijk, werd het troosteloze aanzicht snel groener. De grassen spotten de grond uit.

Door de droogte waren al twee Kraanvogelnesten geplunderd, maar ook een Kraanvogel viel ten prooi! De predatoren konden door de drooggevallen plas het nest bereiken. Een derde paartje zat vlak bij de brand, is niet direct getroffen daardoor, maar heeft door de commotie het nest verlaten. Negen jaar op rij jonge Kraanvogels, dit jaar worden helaas geen jongen voortgebracht.



De bomen zijn zo goed als kaal, maar hebben in de toppen nog een paar blaadjes. De boomstammen zijn meestal eenzijdig zwartgeblakerd en er staat inmiddels alweer veel jonge heide. De reptielen zoeken hun plekjes om de jongen ter wereld te brengen, de vogels zochten meteen alweer het gebied op en alles is groen van de grassen. De vlinders vliegen,

maar er is weinig nectar te halen na de brand. Volgend jaar zal het weer beter zijn en lijkt alles grotendeels zoals voorheen. Het Pijpenstro zal moeten gaan verdrinken ten behoeve van andere typische hoogveen flora, doordat de

damwanden het water weer vast kunnen houden, Veenmossen zullen weer aangroeien en het leven zal in dit gebied weer opgepakt worden.

Het was een alles verwoestende ramp, gelukkig niet in het centrale deel van het hoogveengebied waar de Veenhooibeestjes vliegen en zich voortplanten. Mijn monitoringroute valt buiten het getroffen gebied, maar ook in het verbrande gebied zullen ongetwijfeld wel Veenhooibeestjes gevlogen hebben.

Er zullen tevens nachtvlinders of de rupsen hiervan verloren gegaan zijn. Daarvoor is, zover mij bekend, geen monitoring in dat gebied. Dat de heide weer opkomt is voor veel vlinders uiteraard van groot belang als zijnde de waardplant dan wel de nectarbron.

Door droogte en onachtzaamheid (of opzet) kan er een ramp plaatsvinden zoals deze. Een voorstander van ramptoerisme ben ik niet en ik heb dus ook geen beelden hiervan. Het herstel daarentegen spreekt me wel aan en dat volg ik zo nu en dan. Mocht U meer willen lezen of beelden bekijken kunt U altijd nog op de site kijken: <http://www.fochtelooerveen.info/natuurrampen.php>



Twee weken na de brand



Ruim drie maanden na de brand

Van de Stichting Tinea in Wageningen ontvingen we het boek: Identification Keys to the Microlepidoptera of the Netherlands (Determinatietabellen voor de Kleine vlinders van Nederland). Het boek is geschreven door Joop Kuchlein en Leo Bot en is verschenen in 2010. Na een uitgebreide inleiding, figuren die betrekking hebben op de bouw van insecten en een verklarende woordenlijst met technische termen volgt een lijst met wetenschappelijke namen van in Nederland voorkomende microlepidoptera. Ook levert het boek zo'n 1200 nieuwe Nederlandse namen voor de microlepidoptera. Kennelijk zijn Nederlandse namen tegenwoordig niet te vermijden, maar persoonlijk heb ik er weinig mee. De namen zien er vaak wat gekunsteld uit (ze zijn vaak gebaseerd op de voedselplanten of opvallende kenmerken van de vlinder) en het vervelende is, dat er ook andere Nederlandse namen circuleren. Op internet kun je er niets mee, daar worden uiteraard de wetenschappelijke namen gebruikt. Laten we het er maar op houden, dat door die Nederlandse namen de drempel voor beginnende microliefhebbers wat lager wordt. Het belangrijkste deel van het boek wordt natuurlijk ingenomen door de determinatietabellen, zowel Engelstalig als Nederlands. Het boek voorziet hiermee in een behoefte, want een groot deel van de microlepidoptera is voor de beginner (maar ook voor de gevorderde microliefhebber) alleen op naam te brengen aan de hand van dit soort tabellen. Aan de hand van onderscheidende kenmerken, afmetingen, etc. wordt men in een aantal stappen naar de juiste soort geleid. En zelfs met de tabellen erbij is vaak nog een hele klus om sommige micro's te determineren. Met dit boek, gecombineerd met de website www.kleinevlinders.nl en het boek "De kleine vlinders" (Kuchlein 1993, Pudoc), wordt het op naam brengen van de verschillende soorten een stuk vergemakkelijkt en heeft men een goed overzicht van de verspreiding, voedselplanten en vliegtijden. Het boek is een goede hulp bij het determineren van micro's.

Mutaties ledenlijst

Nieuwe leden:

De heer B. van Geel W. v. Camminghastraat 12 9035 CP Dronrijp Tel. 06-14510450	De heer G. de Haan Oudeweg 39 8376 HP Ossenzijl Tel. 0561-477487	De heer H. Jansen Houtkampswyk 37 8456 KB De Knipe
---	---	--

Mevrouw A. van der Veen Provincialeweg 130 9865 AL Opeinde Tel. 0594-855221	De heer J. Pelser Langhof 16 9231 GL Surhuisterveen Tel. 0512-846022
--	---

Afmelding als lid: Mevrouw C. Lange, Oosterwolde

Vlinderwerkgroep Friesland

Bestuur

Siep Sinnema	voorzitter Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@orange.nl
Gerard Bergsma	secretaris Bosweer 29 tel. 0516-432414	8426 GS Appelscha bergsmagj@cs.com
Luut de Zee	penningmeester Martrihoeve 26 tel. 0513 - 795028	8502 CZ Joure luut.de.zee@zonnet.nl
Jannie Sinnema-Bloemen	bestuurslid Sparjeburd 29 tel. 0516-471222	8409 CK Hemrik s.g.sinnema@orange.nl
John Boosman	bestuurslid Koaidyk 5 tel. 0511-539238	9264 TT Earnewâld john.boosman@wanadoo.nl
Gerrit Tuinstra	bestuurslid De Twee Gebroeders 214 tel. 0512-518246	9207 CB Drachten gerrittuinstra@online.nl
Contributie	€ 5,00 per jaar. Girorekening 7223259 t.n.v. L.D. de Zee, Joure	
Redactieadres	Sparjeburd 29 8409 CK Hemrik e-mail adres: s.g.sinnema@orange.nl info@vlinderwerkgroepfriesland.nl	
Vlinderwerkgroep Friesland op internet:		www.vlinderwerkgroepfriesland.nl
e-mail adres:		info@vlinderwerkgroepfriesland.nl